

НАПІВПРЕЗИДЕНТСЬКА ФОРМА ПРАВЛІННЯ: МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В представленій статті розглядаються питання формування найбільш адекватної форми правління в Україні. Аналізуються сильні та слабкі сторони інститутів як президентської, так і парламентської систем влади. Наводяться висновки щодо беззаперечної перспективності напівпрезидентської форми правління для України.

Ключові слова: політична система, форма правління, напівпрезидентизм, політичні інститути, система влади.

В представленной статье рассматриваются вопросы формирования наиболее адекватной формы правления в Украине. Анализируются сильные и слабые стороны институтов как президентской, так и парламентской систем власти. Приводятся выводы о бесспорной перспективности полупрезидентской формы правления для Украины.

Ключевые слова: политическая система, форма правления, полупрезидентизм, политические институты, система власти.

In the given article the problems of forming of the most adequate form of government in Ukraine are examined. The weak and the strong aspects of institutes of both presidential and parliamentary systems of power are analyzed. The conclusions as for indisputable perspective of semi-presidential form of government for Ukraine are shown.

Key words: political system, form of government, semi-presidency, political institutes, system of power.

Розвиток сучасної політичної науки відбувався на тлі широкої концептуальної дискусії щодо переваг та недоліків президентської та парламентської форм правління, пошуку оптимальної інституційної форми розвитку демократичних систем. У фокусі уваги дослідників знаходилися як аналіз факторів колапсу демократії, так і пошук ресурсів та алгоритмів її стабілізації чи то у нових постколоніальних країнах третього світу, що здобули незалежність та роблять перші кроки на шляху власного державотворення, чи то в розвинених та сталих політичних системах, що часто стикаються із проблемами балансу та ефективності влади. Традиційно, майже до 1990-х років, в експертних колах переважала думка, що парламентські системи більш стабільні та демократичні, а президентські зазвичай навпаки менш ефективні та передбачувані. Наприклад, авторитетний дослідник Х. Лінц стверджував, що президентські системи мають дві головні та в деяких політичних ситуаціях вирішальні вади:

1) президентське правління за своєю природою виглядає „негнучким” та жорстким, через те що вимагає більш суттєвого або підсиленого підґрунтя (дотичною у цьому сенсі є й проблема особистого президентського стилю управління, що часто густо переростає у авторитарний);

2) вибори президента породжують феномен політичної гри - „переможець отримує все”, що спричиняє ситуацію, коли політичні групи чи гравці, що опинилися в політичному програші, відсторонюються від управління [1, с. 17-21].

Як результат та неминучий наслідок подібних експертних висновків, з’явилися певні міфи та забобони щодо президентського формату політичного правління. Наприклад: по-перше, міф про те, що президентські системи споконвічно є менш

демократичними на відміну від парламентських, при цьому парламент розглядається у якості дійсного демократичного інституту, у той час коли інститут президентства несе у собі загрози „авторитаризму та особистої влади”.

По-друге, міф про те, що суспільствам, що знаходяться у стані політичних та економічних трансформацій, задля розвитку демократичної влади, вкрай необхідним є перерозподіл повноважень президента у бік парламенту; що лише існування „слабкого президента” та „сильного парламенту” створює гарантії побудови міцного громадянського суспільства та подальшої демократизації політичної системи, що розвивається.

По-третє, міф про необхідність зміщення владних повноважень від президента до парламенту як засіб наближення до європейських стандартів демократії.

Достатньо представницькою є група дослідників, які доходять висновків, що сприйняття президентської системи як „неефективної” та „нестабільної” зазвичай є несправедливим, зазначаючи, що саме певна конфігурація інституціонального дизайну - концентрація законодавчих повноважень в руках президента та строкатість або неузгодженість партійної системи призводять до нестабільності системи, але не президентській формат правління сам по собі. Роблячи спробу внести практичну ясність у питання, яка ж форма чи система правління є більш ефективною та прийнятною, дослідники часто звертаються не до чистих форм правління, а, навпаки, до певних їх проміжних різновидів, намагаючись обійти „гострі кути” як президентської, так і парламентської форм правління. Однією з таких вдалих спроб, на наш думку, виглядає концептуалізація напівпрезидентської системи правління, котра вміщує в собі чисельні переваги та дозволяє відмовитися від сталих негараздів окремих політичних форм.

I. Концептуальний розвиток теорії напівпрезидентціалізму

Першим запропонував увести нову категорію „напівпрезидентська система” французький дослідник політичних систем Моріс Дюверже (1970 р.). Дослідником запропонована її основна характеристика - дуалізм виконавчої влади (подвійна структура виконавчої влади, структура з двома лідерами): всенародно обраний на фіксований термін президент функціонує поряд із прем'єр-міністром і кабінетом, які несуть відповідальність перед парламентом [2;3]. У західній політичній науці подібні системи правління іноді називають різними термінами: *система біполярної (двоїстої) виконавчої влади, система розділеної виконавчої влади, парламентсько-президентська республіка, квазі-парламентська форма правління, прем'єр-президентська форма, змішана форма правління, президенціалістський режим.*

Процес входження „напівпрезидентської системи” у політичну науку Заходу не був однозначним і саме поняття відразу ж після появи стало зазнавати серйозної критики. Опоненти напівпрезидентціалізму продовжували наполягати на двохчленній типології систем правління (президентські й парламентські системи). Серед них - відомий американський політолог А.Лейпхарт. В основі типології запропонованої Лейпхартом лежать три дихотомічних критерії, що приводить до утворення 8 форм, з яких чистими є лише президентська й парламентська, а інші 6 - змішаними, що комбінують президентські й парламентські характеристики, причому три з них реалізовані в політичній практиці, а три є гіпотетичними [4]. Лейпхарт стверджує, що переважна більшість демократій підпадають під категорії „чистого парламентського” або „чистого президентського” типів. Франція П'ятої республіки „кочує” із зони чистого парламентаризму в зону чистого президенціалізму залежно від того, чи складається „ситуація співіснування” або має місце нерозділена виконавча влада. Лейпхарт підхопив думку М. Дюверже про напівпрезидентську систему як систему із чергуванням “президентської” й “парламентської” фаз. *Президентська фаза існує тоді, коли й президент, і парламентська більшість належать до однієї партії або блоку партій. У такій ситуації прем'єр-міністр перетворюється в першого помічника президента й перестає відігравати активну роль у*

політиці. Парламентська фаза виникає тоді, коли політична орієнтація президента й парламентської більшості не збігаються.

Напівпрезидентські системи, на думку Лейпхарта, можуть бути віднесені до „переважно президентської” або до “переважно парламентської” систем правління. Тим самим дослідник заперечує існування напівпрезидентських систем як самостійного типу правління, однозначно відповідаючи на запитання, поставлене у заголовку своєї статті „Трихотомія або дихотомія [систем правління]?”. На його думку, „...П'ята республіка замість того, щоб бути напівпрезидентською, є звичайно президентською й лише зрідка парламентською”.

Шугарт і Кері не розділяють погляду Лейпхарта, хоча й не приводять аргументів. Дж. Сарторі також не погоджується із трактуванням напівпрезидентської системи як чергування двох фаз, оскільки, на його думку, таке подання „підриває на частини” цільну природу напівпрезидентської системи й у дійсності доводить, що не існує „справжньої системи” президенціалізму. Процеси, які М. Дюверже описав як чергування двох систем, Сарторі пропонує позначити терміном „коливання”. При цьому він підкреслює, що якщо чергування стосується переходу від президентського до парламентського режиму й навпаки, то коливальні рухи відбуваються „у рамках системи” напівпрезиденціалізму: адже „при коливаннях дещо залишається саме по собі” [5].

Авторитетний ірландський дослідник Р. Ілджі, повністю погодився із Дж. Сарторі й відзначає, що напівпрезидентські країни демонструють різні форми політичної практики в рамках *однієї й тієї ж базової конституційної структури*, у рамках одного й того ж типу політичного режиму, а тому напівпрезидентські режими є точно такими ж „чистими”, як президентські або парламентські режими, які також демонструють розмаїтість політичної практики в різні часи [3].

Дійсно, якщо систему правління розглядати як стабільну конституційну характеристику, то, мабуть, вона не може змінюватися із проведенням виборів і зміною співвідношення політичних чинностей у парламенті й уряді. Якщо виходити з посилки про те, що система правління є фактично сформованою на практиці відносинами між законодавчою й виконавчою гілками влади, то не ясно, чому відбувається настільки радикальна зміна (президентської системи на парламентську й навпаки) після виборів. Якщо конституція не містила парламентських (або президентських) рис, то незрозуміло, звідки вони з'явилися.

Цілий ряд авторитетних авторів вважає, що такий режим з'єднує в собі частково президентську систему, частково – парламентську систему. Так, Дж. Сарторі говорить про те, що напівпрезиденціалізм – це „політична форма, що перебуває на перехресті між президентською й парламентською системами й набирає [рис] від обох форм”. Французький конституціоналіст П. Пакте стверджує, ці риси змішуються так, що виникає проблема їхньої сумісності між собою. По суті, пише Р. Ілджі, ствердження про змішану природу означає те, що напівпрезиденціалізм не являє собою „чистого” типу режиму, якими є президентський і парламентський режими, і тому в нього немає такої концептуальної обґрунтованості, що є в інших стандартних типів режимів [3].

Деякі критики заперечують концепт „напівпрезиденціалізму” саме на тій підставі, що вважають його нечистим, гібридним поняттям, „метисом”. Однак, не можна вважати напівпрезиденціалізм змішаним режимом тільки тому, що в його характеристиках присутні риси, які спостерігаються у двох інших системах. *Напівпрезиденціалізм - це особлива й окрема система правління, що має свою власну природу, і тому навряд чи правомірно говорити про те, що президентська система й парламентська система були її „батьками”*.

Дослідник Ж. Паскуїно справедливо зазначає, що *напівпрезидентські системи мають свої власні специфічні інституціональні риси*. Вони не можуть бути створені тільки шляхом посилення деяких рис парламентських систем (наприклад, введенням прямих виборів президента) або шляхом ослаблення яких-небудь рис президентських

систем (наприклад, шляхом передачі виконавчої влади двом різним лідерам): „Просто так президентські системи не можуть, так би мовити, „перетекти” у напівпрезидентські системи, а парламентські системи – „стрибнути” у напівпрезидентські системи. *Те, що потрібно для конструювання напівпрезидентських систем, - це явні, попередні цілі створення, добре розроблені дії з інституціонального й конституційного інженерингу*”.

Напівпрезидентський режим містить ряд рис президентського й ряд рис парламентського режимів, і в цьому змісті він є змішаним. Але, по-перше, у цього режиму є властивості, яких немає в його „батьків” (дуалізм виконавчої влади). По-друге, **комбінація рис така, що вона приводить до появи нової політичної якості**. Це не просте змішання рис, а створення принципово нової системи, що функціонує інакше, ніж дві традиційні. Можна провести аналогію з будівництвом. Будівельники використовують однакові блоки (цегли, плити та ін.), але при цьому результатом їхнього будівництва є зовсім різні спорудження, які не можуть бути схожими тільки на тій підставі, що всі вони створені з однакових блоків (цегла, плити та ін.). *Конституційний і політичний інженеринг припускає, що при конструюванні суспільних систем будуть використовуватися вже готові елементи сучасних суспільств - ті, які себе так чи інакше виправдали (виборність, підзвітність, відповідальність і ін.). Ясно, що не можна сполучити в одній системі взаємовиключні елементи (наприклад, політичну відповідальність уряду і його політичну безвідповідальність). Сполучення ж не суперечних один одному елементів може бути різним.*

Чи можуть існувати змішані режими? Так, оскільки в житті „чистота” форм може бути порушена (тим більше, що системи правління створюють люди). Так вважається, що США є „чистою” президентською республікою, однак насправді ця система має парламентське „вкраплення” - узгодження президентом кандидатур міністрів із сенатом США. Прикладами змішаних режимів є парламентизована президентська система (або парламентсько-президентська система) і президенціалізована парламентська система (або президентсько-парламентська система). У першому випадку мова йде про парламентаризацію, а у другому - про президенціалізацію системи правління.

У разі президенціалізації відбувається не тільки посилення глави виконавчої влади, але й підвищення його автономії, зростання незалежності від парламенту й уряду в прийнятті рішень та поточній політиці, розмивання політичної відповідальності уряду перед парламентом. Влада стає більш розділеною, президентська (виконавча) влада усе більше відділяється від парламентської й діє як цілком самостійний суб'єкт, що характерно для „чистих” президентських систем. Якщо говорити спрощено й коротко, то *президенціалізація - це придбання парламентським або напівпрезидентським режимом рис президентського правління, повільного процесу переходу до президентської форми правління*. Однак фінал такого переходу - президентська система - не очевидний, оскільки слід зважати на багатоваріантність існування напівпрезидентської форми влади.

У разі порівнянні природи форм президентської влади, стає зрозумілим - вибори президента прямим голосуванням або його незалежність у формуванні кабінету міністрів не є достатньою підставою для того, щоб відокремити президента напівпрезидентської республіки від президента, що має подібні повноваження в парламентській раціоналізованій (або класичній) системі. Тут все залежить від співвідношення між президентською більшістю, що буде існувати завжди при прямих виборах, і парламентській більшості, незалежно від того, існує вона чи ні, чи буде вона стабільною і структурованою чи ні.

Важливим обмежником президентської влади в її напівпрезидентському варіанті служить також те, що уряд є відповідальним не лише перед президентом, але й перед парламентом. Уряд при напівпрезидентській системі правління має певну незалежність від президента, оскільки має змогу спиратися на парламентську більшість. У підсумку прем'єр опозиційної президентові партії не є підлеглим президентові, і глава держави може виявитися в ролі „генерала без армії”. З іншого боку, при наявності мажоритарних

виборів у два тури, має місце й інша тенденція. Якщо президентська більшість співпадає із більшістю парламентською, то президент керує ними обома (Франція). У той же час президент, хоча й не відповідальний за дії уряду, але завжди має цілий набір прерогатив щодо впливу на урядову політику. Таке сполучення президентської й парламентської систем врядування й утворить видимість напівпрезидентської моделі.

В політичній практиці реальний обсяг повноважень глави держави в напівпрезидентській республіці значною мірою залежить від розподілу впливів усередині країни, що визначає як би різні „прочитання” конституції (більш близьке до парламентарного або ж до президентської моделі), що дозволяє пристосовувати її норми до різних обставин. До таких обставин історично відносяться: „співіснування” (П'ята республіка у Франції), „поділ праці” (Фінляндія), „колізія” (Веймарська Німеччина) і „домінування президента” (Сльцин, Росія, 1991-1993 рр.). *При цьому одні й ті самі країни можуть переходити від одного варіанта до іншого, залишаючись у рамках однієї й тієї ж конституції* [6].

У випадку збігу парламентської й президентської більшості безумовно лідерство у сфері виконавчої влади належить президентові, тоді як обов'язком прем'єр-міністра й уряду залишається реалізація рішень, прийнятих президентом. Перемога ж на парламентських виборах партії або блоку, опозиційних президентові, різко збільшує дуалізм виконавчої влади й призводить до обмеження фактичної компетенції глави держави, звуженню свободи політичного маневру з його боку.

При напівпрезидентському правлінні наявність парламентської більшості породжує три різні ситуації:

1. Якщо більшість дотримується тієї ж політичної орієнтації, що й президент, і, якщо вона визнає його за лідера, то президент у цьому випадку фактично виступає главою більшості, що дозволяє йому домінувати в парламенті.
2. Якщо існуюча парламентська більшість перебуває в опозиції президентові, то він обмежений винятково своїми конституційними повноваженнями.
3. Якщо парламентська більшість є тієї ж політичної орієнтації, що й президент, але не вважає його лідером, то виконання конституційних повноважень президентом може бути обмежено волею лідера більшості.

II. Конституційно-прикладні аспекти функціонування напівпрезидентської форми правління

Для напівпрезидентської форми правління характерним є те, що елементи президентської республіки сполучаються з елементами парламентської республіки, а саме:

1. Президент є главою держави й обирається, як правило, на загальних виборах і наділений юридично й реально більшими повноваженнями.
2. Уряд формується парламентським шляхом і є відповідальним політично не лише перед президентом, але й перед парламентом.
3. Президент здійснює загальне керівництво урядом, що його очолює прем'єр-міністр.
4. Президент має право розпуску парламенту при настанні певних обставин [7].

Згідно із цими критеріями, напівпрезидентські системи до початку 2000-х років сформувалися в 42 державах світу, але відмінності між ними є досить значними - як на рівні особливостей конституційного дизайну, так і в чинності певного політичного устрою тих або інших країн, у тому числі їхніх партійних систем. Класичним зразком республіки напівпрезидентського типу є Франція за Конституцією 1958 року, адже напівпрезидентська модель державної влади одержала своє найбільше втілення в конституційному устрої V Республіки. Також до цього типу відносяться країни „старої Європи” Португалія, Ірландія, Фінляндія та недавно виниклі держави, що фундаментально реформували свої політичні системи. Особливо широке поширення така форма правління

одержала в постсоціалістичних країнах (Польща, Румунія, Болгарія, Україна, Литва, Киргизія).

Безумовно, „напів-” у слові „напівпрезидентська” не означає половини. „Напівпрезидентська” - не половина президентської системи. Це зовсім інша форма правління. Вона не перебуває між президентською й парламентською системами правління. Напівпрезидентська система займає своє самостійне місце і, як правило, не рухається у бік президентської або парламентської форм правління. Це така система, за якої, з одного боку, президент обирається всенародно, що властиво президентським республікам, а з іншого боку - існує відповідальність уряду перед парламентом, що зазвичай притаманно парламентським республікам та парламентським монархіям.

Напівпрезидентська форма правління одержала досить широке поширення в „новітніх конституціях”. У її основі лежить принцип: **сильний президент - сильний уряд - сильний парламент**, хоча президент, як правило, виявляється сильнішим двох останніх. Дуалізм виконавчої влади при цій формі є найбільш відчутним і послідовним.

З конституційно-правової точки зору напівпрезидентська республіка має наступні особливості:

1) президент республіки є главою держави, але не виконавчої влади, однак зовсім відмінним (і досить характерним) чином визначаються роль і функції президента - він є „гарантом національної незалежності, єдності й територіальної цілісності” (ст. 80 Конституції Румунії 1991 року), „стежить за дотриманням конституції, стоїть на сторожі суверенітету й безпеки держави, дотримання міжнародних договорів” (ч. 2 ст. 28 „Малої конституції” Польщі 1992 року), „забезпечує послідовність і єдність Республіки й нормальне функціонування державної влади” (ст. 94 Конституції Хорватії 1990 року), „забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічної влади” (це формулювання з Конституції Франції 1958 року відтворюють новітні основні закони більшості франкомовних країн Африки);

2) президент наділений правом розпуску парламенту (що в умовах напівпрезидентської республіки одержує вже іншу політичну вагу та іншу позицію у забезпеченні противаг, точно так само, як і інститут контрасигнатури деяких актів президента головою або іншим членом уряду - контрасигнатура носить у цьому випадку скоріше формальний характер);

3) президент може скликати засідання уряду й головувати на них (ст. 87 Конституції Румунії, ст. 38 „Малої конституції” Польщі, ст. 102 Конституції Хорватії);

4) президент має право „сильного” вето, перебороти яке можна лише кваліфікованою більшістю голосів членів парламенту (ч. 1 ст. 33 Конституції Монголії, ст. 18 „Малої конституції” Польщі);

5) президент може самостійно призначати референдум (ст. 98 Конституції Хорватії, ст. 90 Конституції Румунії, новітні конституції всіх франкомовних країн Африки);

6) президент за посадою є верховним головнокомандуючим збройними силами. Крім того, йому належить провідна роль у визначенні й проведенні зовнішньої політики;

7) парламентський мандат, як правило, не може сполучатися з міністерським портфелем.

В окремих випадках конституція прямо встановлює подвійну відповідальність уряду - перед парламентом і президентом (Конституція Хорватії 1990 року, Мадагаскар 1992 року), але в більшості випадків така відповідальність у напівпрезидентських республіках здійснюється на практиці [8]. Якщо ж до всіх цих повноважень додати також право президента за певних умов вводити надзвичайний стан у країні, а також право проводити зі своєї ініціативи загальнонародний референдум, то можна на повних підставах стверджувати, що президент і в напівпрезидентській республіці - впливовий і активний актор, здатний впливати на державну політику.

III. Переваги та ризики напівпрезидентської форми правління

Напівпрезидентська форма правління має істотні інституційні переваги. Конструювання даної системи пов'язане зі спробами перебороти недоліки „чистої” президентської та „чистої” парламентської систем.

Якщо дану форму зрівняти з парламентською системою, то такою перевагою будуть загальні вибори президента й легітимація влади шляхом загальних виборів. У напівпрезидентській системі існує дуалізм виконавчої влади („двоголова” система правління - президент і прем'єр-міністр, *див. Дж. Сарторі*). Президент здійснює загальне політичне керівництво, а прем'єр-міністр і уряд - ефективне врядування. Як відомо, у президентській системі президент очолює уряд, який парламент не може змістити до закінчення терміну його повноважень. У парламентській системі хоч і розділені посади глави держави й прем'єр-міністра, але там глава держави (монарх або президент) є інституційно слабким, що зазвичай позначається на ефективності здійснення його повноважень.

У напівпрезидентській системі зроблена спроба, з одного боку, забезпечити стабільність влади шляхом наявності посади всенародно обраного президента (що безперечно забезпечує пряму відповідальність президента перед електоратом), а з іншого боку - забезпечити ефективність врядування, коли можна шляхом вотуму недовіри змістити кабінет, що працює неефективно. Президент у напівпрезидентській системі обирається на загальних виборах, що дає йому право говорити від імені всього народу й приймати рішення, посилаючись на народну підтримку.

Напівпрезидентське правління володіє перевагами й з точки зору *підзвітності та ідентифікації*. Електоральна підзвітність вказує на те, наскільки та яким чином обрані політики несуть відповідальність перед виборцями; в той час як ідентифікованість відсилає „систему гри” до прав виборців володіти інформацією, що дозволяє останнім визначати свої побажання відносно складу майбутнього уряду. Чим більше відповідає зроблений при голосуванні вибір електоральним очікуванням населення, що пов'язувалися з обраними політиками, тим сильніше електоральна підзвітність. З точки зору відносин прямої відповідальності обраних посадових осіб перед виборцями при багатопартійній системі, президентський та напівпрезидентський формати правління є більш сприйнятливим ніж парламентський, через те що глава виконавчої влади (президент) обирається прямим всенародним голосуванням. Президенти (якщо вноrmоване їх повторне переобрання) та їх партії отримують оцінку виборців на наступних виборах. У разі, коли існують інституціонально зафіксовані роздільні вибори виконавчої та законодавчої гілок влади, прямі вибори президента забезпечують максимальну підзвітність влади, а вибори в парламент – її максимальну репрезентативність.

До переваг напівпрезидентської системи можна віднести також і *здійснення арбітражу*. Напівпрезидентська форма правління, таким чином, відрізняється від парламентської також тим, що президент виступає в ролі арбітра. Арбітраж президента у законотворчому процесі здатний виступати додатковим важелем влади та розв'язання конфліктів у навіть несприятливих для президентського правління умовах – коли президент спирається не на більшість, а на меншість в парламенті: поєднання стабільності виконавчої влади з її тимчасовою гнучкістю, зм'якшення проблеми домінування політичної більшості, схильність системи до пошуку компромісів, її „еластичність” у силу необхідності взаємного співіснування й взаємного „виживання” основних „гравців” - парламент, президент, уряд.

Головна привабливість напівпрезидентської системи для країн, що знаходяться на шляху демократичної розбудови, полягає у тому, що вона дає можливість незміцнілій державі в умовах мультипартійності та мінливості правлячих коаліцій уникнути нестабільності у парламенті. У моменти гострих політичних криз, таких, як відставка уряду або загострення протиріччя між різними суспільно-політичними угрупованнями,

саме президент як глава держави виступає в якості вищої посадової особи, що сприяє збереженню наступності влади, підтримці спокою в суспільстві й дотриманню всіма громадянами законності. Важлива стабілізуюча роль президентського поста у напівпрезидентській системі правління полягає в тому, що *прем'єр-міністри і їхні кабінети змінюються, а глави держав мають конституційне право залишатися на своїх постах до кінця строку своїх повноважень*.

Існують і певні ризики напівпрезидентиалізму, серед яких слід виділити декілька:

По-перше, можливість перетворення цієї системи в режим особистої влади президента.

По-друге, якщо президент буде вважати себе більше легітимним у порівнянні з парламентом, що теж обирається всенародно, то можливі проблеми у їх взаємодії та конфлікти між ними.

По-третє, у ситуації співіснування, коли президент і прем'єр-міністр відносяться до різних політичних партій, а виконавча влада розділена між президентом та урядом, виникає проблема єдиного політичного курсу в рамках виконавчої влади. Якщо повноваження двох вищих посадових осіб держави чітко не розділені в законодавстві, небезпека конфлікту між ними зростає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К.: НІСД, 2007. – 538 с.
2. Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // European Journal of Political Research. – 1980. – V. 8. – P.165–187.
3. Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations // Political Studies Review. – 2004. – Vol. 2. – P. 314–330.
4. Lijphart A. Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations // The Failure of Presidential Democracy. Comparative Perspectives / Ed. by J.J.Linz and A.Valenzuela. – Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1994. – P.94.
5. Сарторі Джованні. Порівняльна конституційна інженерія: дослідження структур, мотивів і результатів: Пер. з 2-го англ. вид. – К.: АртЕк, 2001. – 224 с.
6. Protsyk O. Politics of intraexecutive conflict in semipresidential regimes in Eastern Europe // East European politics and societies. – 2005. – vol. 19. – №2. – P. 135–160.
7. Медушевский А. Президент и правительство: как стабилизировать дуалистическую систему // Русский журнал. – 2008. – №2 // [Електронний ресурс] www.russ.ru
8. Зазнаев О.И. Полупрезидентская система [Электронный ресурс]: политико-правовой анализ: диссертация д-ра юрид. Наук: 23.00.02. - М.: РГБ, 2007. – (Из фондов Российской государственной Библиотеки).